

CRÍTICA DE LLIBRES

LA SEMIÒTICA RACIONALISTA DE L'ESCOLA DE PARÍS

Semiòtica. Diccionario razonado de la teoría del lenguaje, A.J. Greimas y J. Courtès, Gredos, Madrid, 1982, 474 pàgs.

Semiòtica y ciencias sociales, A.J. Greimas, Fragua, Madrid, 1981.

Introducción a la semiòtica narrativa y discursiva, J. Courtès, Hachette, Buenos Aires, 1980, 142 pàgs.

Dins la breu, però alhora vertiginosa història recent de la semiòtica, el nom i l'obra de A.J. Greimas ocupen un lloc important i han estat cridats, amb grans probabilitats, a esdevenir l'eix de nombroses polèmiques. Ja que, si bé és cert que la semiòtica començà autoproclamant-se el metadiscurs de les ciències humanes i si a començaments dels anys setanta hom apostava paradoxalment per la caducitat del projecte, encoratjat als seus inicis per Barthes i el grup Tel Quel i, en general, de l'estructuralisme, tampoc no és menys cert que França és el

país de la moda i, per extensió, de les modes intel·lectuals: són pocs els corrents que sobreviuen el temps necessari per a poder desenvolupar totalment llurs objectius. No és, doncs, estrany que la semiòtica greimasiana sigui poc coneguda al nostre país: si més no, si hom la compara amb la produïda per Kristeva, Eco o àdhuc Mounin.

La publicació del Diccionari (edició original, 1979), com es cita habitualment, permetrà d'utilitzar l'exposició més rigorosa i completa que existeix del projecte de Greimas, i, per extensió, dels semiòlegs francesos que s'agrupen entorn de l'anomenada Escola de París. Dues edicions més completen el panorama: d'una part, una recopilació d'articles del mateix Greimas (ed. original, 1976), els quals, sense ser tan importants com els que ja han estat publicats a En torno al sentido (Madrid, Fragua), assenyalen els inicis del plantejament semiòtic a la seva obra; d'altra part, el llibre de Courtès (ed. original, 1976), que és la introducció més exhaustiva i completa de la teoria i els principis metodològics d'aquest corrent semiòtic, acompanyada, a més, d'una anàlisi concreta a l'acabament de l'obra¹.

Tractarem, per començar, de l'organització del Diccionari, ja que en primer lloc és això precisament: un diccionari. Un conjunt de termes, d'entrades, dels quals es dona una definició. Per a un semiòleg ingenu, es tractaria, d'alguna

¹ Hi ha altres introduccions més didàctiques però no tan completes com la de Courtès i que cal esmentar. Especialment, la del Groupe d'Entrevernes: *Analyse sémiotique des textes* (Lyon, 1979) i la de A. Hénault: *Les enjeux de la sémiotique* (Paris, 1979).

manera, de limitar amb precisió el significat dels diversos significants. Un diccionari seria, si es vol jugar amb els termes, la mostra palpable de la teoria clàssica, saussureana, del signe: significants/significats. Però això només en un primer cop d'ull: el projecte racionalista que dirigeix l'empresa greimasiana estableix una equiparació entre teoria (del llenguatge) i metallenguatge. De fet és una condició de Hjemslev, que, com se sap, exigia que tota teoria fos un metallenguatge ben construït destinat a descriure els objectes que es donaven com a problema.

Així, doncs, la teoria ha de distingir els diferents nivells que la componen (les entrades del Diccionari, per no quedar endarrerides, ofereixen gairebé sempre diverses accepcions). Però, a més, la distinció de plans, accepcions, i nivells es fa jugar —com els diccionaris d'una llengua natural— amb el que es podria anomenar la «interdefinició: no sols perquè totes i cada una de les paraules que entren dins la definició hagin d'ésser també definides, sinó perquè s'exigeix aquest tràmit per a tots aquells termes del metallenguatge que entrin dins la definició: pràcticament totes les entrades ens remetent a d'altres, de manera que és impossible entendre el «significat» d'un terme per la definició que ens en és donada, si és obligatori recórrer a altres termes i així indefinidament.

Aquesta circularitat de la definició s'aplica sobre uns 440 termes. Això fa que, suposant una mitjana de dues accepcions per terme, la xifra de les expressions que poden formar-se dins la teoria arribi a ser astronòmica. La interdefinició encoratja un vell somni dels científics socials: que la complexitat interna i

«clausura organitzativa», l'autonomia, de la teoria exigeixin que tots els conceptes, nocions, axiomes, suposicions, etc., estiguin tan interrelacionats que les definicions només siguin possibles mitjançant la interdefinició. Aquest és l'esquema que pretigià tant el Vocabulari de Psicoanàlisi, de Laplanche i Pontalis i del qual el Diccionari constitueix un refinament quant a la forma, encara que no hi siguin presents les derivacions històriques dels conceptes.

Les diferents entrades del Diccionari semblen poder-se agrupar de la manera següent. El Diccionari com a tal, i considerat en la seva totalitat, és l'exposició de la teoria semiòtica que com a metallenguatge se subdivideix en: (a) termes que descriuen conceptes de la teoria; (b) termes que descriuen o anomenen relacions entre conceptes de la teoria; (c) termes que descriuen l'organització de la teoria; (d) termes que descriuen teories connexes, junt amb el camp específic, i els seus límits, de la pròpia teoria semiòtica (per exemple, el terme «semiòtica»).

Els lexemes agrupats dins (a) i (b) ofereixen la part principal de la teoria; la resta constitueix una reflexió metateòrica a l'interior del Diccionari.

La metàfora de la teoria saussureana del signe, interdefinició restringida, teoria i metateoria entremesclades, aquests són alguns trets que sobresurten a la forma del Diccionari. Se'n podrien esmentar d'altres, com ara l'estil, o els diferents tipus de remissions entre els termes —com ja fan Greimas i Courtès mateixos al Prefaci—, però és hora de parlar breument d'alguns punts destacables del contingut.

Encara que sigui un tòpic dels comentaris, no és incert que sigui materialment impossible donar una idea exacta dels principals temes o desenvolupaments que hi ha a l'obra; d'altra banda, per a això ha estat publicada i el millor que hom pot fer és llegir-la. Serveixi, a més, d'argument definitiu que aquí es tracta d'un diccionari i «resumir» un diccionari és fer-en un altre de més petit. Tal com diuen els autors, la presentació paradigmàtica de la seva teoria comporta avantatges, però també dificultats. Entre elles, no és la més petita el gran nombre d'eleccions prèvies quant a les entrades, incloure'n unes i suprimir-ne d'altres, cosa que simultàniament inclou o suprimeix línies senceres d'investigació. Els autors són molt conscients d'aquesta constricció inevitable que esmentarem amb més detall al proper apartat.

La positivitat de l'obra exigeix ara alguna puntualització, malgrat la parcialitat inherent al fet de destacar només tres punts d'entre els possibles. En primer lloc, el caràcter fortament lingüístic de la semiòtica que esbossa el Diccionari. Encara que s'argumenti, encara que es delimiti amb claredat l'enfocament i els límits, no deixa de sorprendre l'absència gairebé total de referències a investigadors de la majoria de semiòlegs accepten com a pròpies del seu camp. A penes una breu referència a la zoosemiòtica, per exemple, amb una única remissió de tipus general, ens dóna la idea que no es tracta d'un diccionari de semiòtica «en extensió». És clar que la trajectòria intel·lectual de Greimas, ja des de la publicació de la seva *Semàntica estructural* l'any 1966, i àdhuc des de més abans, està marcada per l'estudi del llenguatge

en la tradició de Saussure i Hjelmslev i, consegüentment, el seu plantejament és dins l'extensió dels models i mètodes que prèviament s'han demostrat útils al lingüista. Però, a més, la gran influència que «l'enfocament lingüístic» tingué sobre Lévi-Strauss repercutí en la pròpia concepció de la semiòtica francesa, que s'ha vist obligada a cercar models radicalment diferents d'aquells que li proporciona la lingüística (una altra cosa ben oposada és la tradició nord-americana i, en general, anglosaxona, per a la qual Saussure i Hjelmslev no deixen de ser equiparables a molts altres grans lingüistes...)

Un segon punt sobre el qual val la pena insistir és el que podríem anomenar la «incorporació de l'enfocament generatiu». És un dels aspectes delicats de la teoria greimasiana i que al Diccionari resta relativament difuminat, simplement per la contundència que exigeix el fet de donar continuament definicions i no poder entrar en problemes que exigeixin un desenvolupament molt llarg. «Generatiu» no té el mateix sentit que dins la gramàtica generativa-transformativa: aquí no hi ha regles de reescriptura ni res de semblant. Es tracta d'un principi general, una espècie de marc: la distinció de nivells d'anàlisi (superficial versus profund, per exemple) que, en el model que la teoria ofereix, se suposa que són simultanis en qualsevol enunciat. És aquesta idea de nivells d'anàlisi el que cal retenir i no els casos concrets que l'han exemplificat, ja que aquests han sofert molts avatars en massa poc temps (la ben coneguda «estructura profunda», per seguir amb l'exemple).

Sense ésser comprable en pla d'igualtat

a la concepció de la gramàtica generativa, tampoc no és una cosa completament aliena. De fet, és a partir de la reflexió de Chomsky i de la seva gran influència quan la semiòtica de Greimas afegeix aquesta caracterització per nivells. L'article sobre el recorregut generatiu esquemmatitza per mitjà d'un quadre (pàg. 197) l'esquelet de la teoria greimasiana, alhora que assenyala amb claredat les diferències amb la gramàtica generativa. Entre elles, si més no, dues d'importants: per tractar-se d'una teoria semiòtica i no solament lingüística, el seu domini no està limitat al llenguatge, sinó que abraça també qualsevol altre mitjà de significació; d'altra banda, el seu objectiu és modelitzar la construcció-generació de frases.

En tercer lloc, i finalment, hi ha un punt singular a la semiòtica del Diccionari que prové directament de la Semàntica estructural i sobre el qual s'ha insistit poc en els comentaris i polèmiques sobre l'obra de Greimas. No és que es tracti d'una tarannà original, ja que a la seva manera és quelcom usual en fonologia i sintaxi: em refereixo al doble sentit en què es pot fer el recorregut generatiu. O bé se surt a partir del discurs i se'l «trosseja», com diuen alguns filòsofs, trencant-lo, fragmentant-lo en els seus components més petits fins a arribar als mínims o bé, l'operació inversa, a partir d'aquests components mínims, s'hi van afegint els que calguin fins a reconstituir el discurs. El que és important és que ambdues operacions són imprescindibles a l'hora de salvaguardar el mètode i estar mitjanament segurs de la seva coherència. D'altra banda, si no es planteja com a obligatori aquest doble pro-

cés d'anàlisi-síntesi, no es podria saber si els elements mínims als quals arribem no són simplement capricis de l'investigador, o bé construccions tan formals que després són incapaces de re-generar el discurs original. Aquest pas d'allò més complex i concret (el discurs) a allò més simple i abstracte (les estructures semi-narratives) i viceversa no s'hauria explicat mai i encara menys realitzat en semàntica ni, per descomptat, en semiòtica.

Algunes exclusions importants mereixen ser destacades. Ja al Prefaci del llibre, Greimas i Courtès expliquen els motius de les tres més importants: els actes de parla, la retòrica —de la qual en confessen la incapacitat per a articular convenientment amb la resta de la teoria exposada— i la pragmàtica nord-americana lligada, entre d'altres coses, a la inclusió d'ingredients extra-semiòtics, la qüestió del referent. Potser seria convenient d'assenyalar també, per posar un exemple d'entre els molts possibles, els nombrosos estudis que s'han realitzat sobre l'argumentació, i no des d'un punt de vista exclusivament retòric: especialment els treballs del Centre d'Investigacions Semiòtiques de Neuchâtel i, d'altra banda, de l'equip que s'aglutina al voltant de O. Ducrot².

Però tan interessants com les exclusions d'altres investigadors, ho són les dels mateixos components de l'Escola de París, o, més ben dit, la relativa importància donada a algunes parts de la

² Del grup de Neuchâtel, per exemple, Argumentation et énonciation (Langue Française, n.º 50, 1981). O. Ducrot et al. publicaren diversos treballs sobre els «morfemes argumentatius»: Les mots du discours (París, 1980).

teoria en perjudici d'altres —sense que cap d'elles estigui ben arrelada. Molt especialment, la teoria de les modalitats passa encara per un estadi basant insegur (i en concret l'anomenada «modalitat veredictòria», o bé l'ordenació lògica de les quatre modalitats fonamentals: voler, haver de, poder i saber): els anys propers seran decisius per al seu desenvolupament, i també en l'estudi de les estructures discursives, i cal esperar que algunes aportacions del Diccionari es modifiquin.

Si bé el Diccionari constitueix, amb la seva exposició «raonada», la síntesi més important de la teoria semiòtica elaborada per Greimas, un bon nombre de semiòlegs estan vinculats molt directament amb el projecte. Una recent *Bibliographie sémiotique* (juny, 1982), editada pels semiòlegs d'orientació greimasiana, recull 494 títols entre llibres i articles dels quals una gran part han estat produïts per ells mateixos. Deu números anuals dels *Documents* (unes 300 quartilles impreses) i quatre del *Bulletin* (unes 240 més) donen una idea del «treball intern» que porta el grup, sense comptar els investigadors de Lyon, centrats en l'anàlisi del discurs religiós, els quals segueixen la mateixa metodologia, o amb les diverses tesis doctorals que cada any es presenten.

És evident que el Diccionari serà l'obra de consulta i el nucli de la teoria semiòtica en un futur immediat. Però també és evident que aquesta situació haurà d'acollir amb més decisió les innovacions —quan n'hi hagi, naturalment— que tinguin lloc en àrees de les quals no s'ha tingut gaire cura en aquesta primera edició: el volum col·lectiu *Sémiotique*:

L'école de Paris (Paris, 1982), acull els treballs, per exemple, sobre «Llenguatges planaris» —que dins l'argot *hjelmstèria* que fan servir els greimasians ve a ser semiòtica de la pintura, o d'una forma més general, semiòtica visual. Igualment, hi ha grans temàtiques que gairebé no reben atenció dins aquest text que té només tres anys —per exemple la semiòtica de les passions—, i que actualment es mereixen una atenció cada vegada més gran. Seran altres aportacions diferents d'una segona edició, que, sens dubte, arribarà.

J.L. Rodríguez Illera

Semiòtica de la publicitat, José Manuel Pérez Tornero, Mitre, Barcelona, 1982.

Si amb McLuhan l'anunci publicitari va entrar a la Universitat, amb Barthes la publicitat fou elevada a la categoria de mitologia contemporània. Però és Greimas qui, basant-se en la lingüística estructural, ha fet possible definitivament pensar la Publicitat com un discurs semiòtic.

El discurs publicitari respon a pràctiques enunciatives i a un procés de producció social, i d'aquí parteix la reflexió de Pérez Tornero quan es decanta per la ciència lingüística com a pertinença teòrica. El llibre està dividit en tres grans àrees. La primera recapta els intents poc estructurats, puntuals i ben sovint confusos, dels autors peoners del tema. A la segona part es defineixen les bases teòriques i metodològiques d'un concepte científic del fet publicitari. A la darrera